

ТАНДЕМ НАУКИ І МИСТЕЦТВА

Цієї осені доктор філологічних наук, відмінник освіти України, заслужений професор Київського національного лінгвістичного університету, заслужений працівник народної освіти України Михайло Петрович Кочерган святкує поважний вісімдесятилітній ювілей. Це час, коли на зміну юності приходить мудрість, коли Велика Людина переводить подих, дає собі короткий відпочинок, щоб завтра знову взятися за виснажливу, але таку дорогу, бо улюблену, працю. Ми скористалися цією нетривалою затишною паузою в житті шанованого Михайла Петровича, щоб поспілкуватися з відомим мовознавцем, майстерним викладачем, талановитим митцем, зрештою – інтелігентом, носієм і генератором національної ідеї, який за покликом власної совісті ушляхетнює те середовище, у якому живе і діє.

– Михайле Петровичу, мова стала Вашим життям і долею. Коли у Вас виникло бажання вивчати її?

Мова якось непомітно стала предметом моїх наукових зацікавлень. Ще в юності я відчув, що вона не тільки технічний засіб спілкування, а щось значно більше. Тому-то згодом такою близькою мені видалася теза видатного німецького філософа мови Вільгельма фон Гумбольдта, що “мова народу є його дух, а дух народу є його мова”. Народ існує доти, поки існує його мова. За думки на захист нашої української мови в радянський час я був звільнений з роботи. І досі навіть у снах продовжую сперечаюся з недругами нашої мови. Дивлюся зараз на телебаченні передачу “Голос країни: Діти”, і стає дуже прикро на душі від того, що народжені вже в незалежній Україні восьмирічні – тринадцятирічні Іваненки, Шевченки, Кобзаренки, Коцюби, Бойки з Києва, Полтави, Черкас, Чернівців не можуть чи не хочуть спілкуватися рідною мовою.

– Пряма, надійна й розлога борозна у Вашій педагогічній діяльності триває вже понад 50 років. Вражає не лише кількість років, а й дивовижна якість цієї тривалої праці, що є результатом щасливого поєднання у Вашій особі прискіпливого вченого і самовідданого викладача. Що для Вас на першому місці – викладацька чи наукова діяльність?

Працюючи у вищих навчальних закладах, я вважав себе насамперед викладачем, учителем, наставником, а не вченим. Бачив у житті немало випадків, коли відомі вчені у студентській аудиторії виглядали жалюгідно. Сухе читання (бубоніння під ніс) з аркуша навіть дуже розумної інформації навряд чи зацікавить студента. Я порівнював би викладацьку роботу з театром одного актора. Тут потрібно мати лекторський хист. Голосові нюансування, жести, міміка сукупно з умілим наведенням яскравих асоціацій і позбавлених банальності прикладів за умови належного й наукового рівня інформації підтримують постійну увагу слухачів і напрочуд активно впливають на ефективне засвоєння лекційного матеріалу.

– Так, пригадую, як захоплювалися Вашою педагогічною майстерністю члени кафедри загального та українського мовознавства Київського національного лінгвістичного університету. Скажімо, коли треба було продемонструвати поліфонію китайської мови, Ви привели на лекцію студента-китайця для озвучення цього явища, потім показали це на таблиці у вигляді нот і, врешті, озвучили їх на фортепіано.

Однак, Михайле Петровичу, Ви не лише наполегливо відточували вміння бути педагогом вищої школи, але й поринали в глибіню наукового пошуку. Саме завдяки Вашій невтомній науковій праці вітчизняна зіставна лінгвістика посіла гідне місце серед європейської контрастивістики, а багато в чому навіть випередила її.

Як народився вчений-контрастивіст М.П. Кочерган?

Загальновідомо, що все пізнається через порівняння. Щоб зрозуміти суть явища, потрібно порівняти його з подібними явищами. Це стосується й мови. Вивчаючи її, насамперед звертають увагу на відмінності, контрасти, які визначають специфіку мови, її самобутність. Так

з компаративістики виділилася окрема галузь мовознавства – контрастивістика, яка стала предметом моїх наукових зацікавлень. До цієї проблеми привернув мою увагу ще у студентські роки доцент Євген Миколайович Дмитровський, який на одній із своїх лекцій сказав, що для того, щоб про нашу мову дізналися у світі, необхідно її досліджувати в зіставному плані, тобто порівнювати зі світовими мовами, такими, як англійська, німецька, французька, іспанська, китайська.

– На одній зі стін у коридорі міністерства освіти і науки України написана цитата Нельсона Манделі про те, що освіта – це найсильніша зброя, яку можна використати, щоб змінити світ. Чого бракує сучасній освіті, щоб навчити людину мови?

Освіті бракує добрих учителів. Найкращі випускники вишів пішли в бізнес і торгівлю або виїхали за кордон, бо на нашу вчительську зарплатню прожити дуже складно, а ті випускники, які краще влаштуватися не могли, пішли в школи. Крім цього, нашу школу постійно лихоманить: скільки разів за останні роки змінювалися шкільні плани й програми у зв'язку з переходом то на дванадцятирічний, то на одинадцятирічний термін навчання. Зрозуміло, що за такої нестабільності не може йтися про добрі традиції, які так необхідні нашій школі.

– У 1965 р. у Дрогобицькому педінституті імені Івана Франка Ви створили відомий далеко поза межами України студентський вокально-хореографічний ансамбль “Пролісок” й упродовж багатьох років були його художнім керівником і балетмейстером... Отже, наука і мистецтво – це близькі сфери? Чи можливий їхній тандем?

Так склалося, що впродовж тривалого часу я поєднував наукову й викладацьку роботу з мистецтвом. Виступав навіть на професійній сцені. Згадуваний Вами “Пролісок” був дуже популярним у шістдесяті роки і гастролував у багатьох республіках Радянського Союзу і за кордоном, тричі виступав у Кремлівському палаці з’їздів. Мене було представлено до присвоєння звання заслуженого артиста України, яке з політичних причин не отримав (саме в той час був звільнений з викладацької роботи). Справді, тандем науки і мистецтва можливий, що засвідчують непоодинокі факти, коли та сама людина досягала значних успіхів і в науковій сфері, і в мистецтві. Так що тут я не перший і далеко не найкращий приклад.

– Хто такий, на Вашу думку, Михайло Петрович Кочерган? Як би Ви себе характеризували?

Я – остання буква абетки і займенник на означення *першої* особи. Отак і в мені поєдналися, здавалось би, непоєднані позитивні й негативні риси, унаслідок чого складається враження, що зітканий з одних суперечностей. Краще від Симоненка про себе не скажеш: “На світі безліч таких, як я, Та я, їй-Богу, один”.

– Ледь не всі, хто знайомий з Вами, дивуються з Вашої невисипущої енергії, душевної щедрості й безкорисливості. Доктор філологічних наук, професор Алла Архангельська пригадує випадок з Вами у Празі: “Надвечір, коли інші, набагато молодші за нього, вже й рухатися не могли, на невгамовному Михайлові Петровичу не було й знаку втоми – він ще бадьоро й захоплено читав нам вірші чеською мовою. Від пива відмовлявся – казав, що п’є тільки “Живчик”. Ми жартували: може, його енергія б’є через край завдяки тому “Живчику”. Що є джерелом Вашої енергії?

Енергія з’являлася тоді, коли перед тобою виникала приваблива мета, яку ти вважав за потрібне досягти. Енергетично збагачувала також присутність у приемному інтелектуальному товаристві й контакти зі студентською аудиторією. Чомусь давно вже переконаний, що кожна людина випромінює енергетику, яка буває позитивною або негативною. Це дуже добре відчуваю в театрі. Від одних артистів йде тепла енергетика, як, наприклад, від Ади Роговцевої, від інших – холодна (свідомо прізвищ не називаю). Те ж стосується й вишівських викладачів. Шансів стати улюбленцем студентів більше в лекторів з позитивною енергетикою.

– Мабуть, коріння позитивної енергетики в любові?

Уважаю, що любов – рушій прогресу. Усе найкраще є плодом любові. З любов'ю догляданий квітник радує очі. Лекція чи урок, підготовлені з любов'ю до матеріалу і до аудиторії (слухачів), обов'язково матиме успіх. Проблема дослідження, яка подобається дослідникові, має шанси бути швидко й позитивно вирішеною. Любов до професії робить працю цікавою, необтяжливою і результативною. Скільки чудових поетичних шедеврів спричинено любов'ю до жінки! Любов до Батьківщини надихає людей на героїчні подвиги. Спадають на думку рядки Котляревського: “Любов к отчизні де героїть, Там сила вража не устоїть, Там грудь сильніша од гармат”. Далеко за прикладами ходити не треба. Згадаймо героїв АТО.

– Певно, Ваші вчителі теж були залюбленими в працю?

Я мав добрих учителів, про яких згадав “незлим тихим словом” у своїх спогадах. Шкодою, що не зумів подякувати їм до їхнього відходу в інший світ.

Добрі й щасливі ті вчителі, яких переросли їхні учні. Тішуся, що серед моїх колишніх студентів є науковці, які досягли значних результатів, а чимало учасників ансамблю “Пролісок” стали народними й заслуженими артистами та заслуженими працівниками культури України.

– Як казав Сенека, день – це крок життя. Що для Вас означає йти?

Для мене йти – це перебувати в постійному русі до своєї мети. Народна мудрість говорить, що дорогу осилить той, хто йде. Якось у Івана Франка запитали, як він встиг так багато написати, на що він відповів, що чомусь ніхто не дивується, як машиніст поїзда проїхав десятки тисяч кілометрів. Це стало можливим тому, що він (машиніст) кожен день їхав. На жаль, у Кочергана, на відміну від згаданого машиніста, були довготривалі зупинки на багатьох станціях.

– Так, у Вас позаду нелеге життя. Однак, попри напружену викладацьку та наукову працю, Ви ніколи не були осторонь суспільних процесів. Знаю, що брали участь в історичній демонстрації фільму Сергія Параджанова “Тіні забутих предків” і відгукнулися на заклик Василя Стуса, вставши разом із багатьма глядачами на знак протесту проти арештів української інтелігенції. У 1988 р. Вас обирають головою Товариства української мови імені Тараса Шевченка “Просвіта” Черкаського педагогічного інституту та одним із співголів обласного об'єднання “Просвіти” і Руху, а в 2004 р. Ви – серед учасників історичного Майдану 2004 року. Чи змінилися Ваші цінності?

Цінності є в кожного народу і в кожної особистості. Так, за даними наукових досліджень, для американців цінностями є свобода, рівність усіх перед законом, рівність можливостей, демократія, для англійців – дім, свобода, приватність, традиція, для німців – порядок, точність, пунктуальність, для українців – любов, милосердя, чемність, родинні стосунки, вільнолюбство та ін. Моїми цінностями були і залишаються здоров'я, сім'я, свобода, рідна мова, українська держава.

– А що насамперед цінуєте в інших людях?

У людей ціную власну думку, навіть у випадку, коли з нею не погоджуюся. Не сприймаю людей-хамелеонів, які залежно від ситуації готові змінювати свою думку, так і тих, хто боїться нової думки. Зринають у пам'яті рядки одного з віршів В. Симоненка, що поширювався в самвидаві в совкові часи, в якому йдеться про суд над новою думкою: “Була у суддів логіка залізна: вона (думка) у жодні рамочки не лізла, вона новою думкою була”. На відміну від тих часів, тепер за нову думку не переслідують. Той, хто тоді постраждав за власну думку, яка не влязла в прокрустове ложе комуністичної ідеології, розуміє, яке то благо.

– “Життя – це божевільне ралі, Питаю в долі, А що далі?”. Як би Ви зреагували на припущення-ствердження рідного класика? Якби була можливість, змінили б щось у своєму житті?

У побутовому розумінні життя – це проблеми, які постійно доводиться вирішувати, а це вимагає чималих зусиль. Тому не можна не погодитися з наведеним Вами таким блискучим визначенням Ліни Костенко: “Життя – це божевільне ралі”. Запитуєте, що змінив би я, коли б була така можливість. Багато дечого.

– Бібліографічний покажчик, виданий до Вашого 70-річчя, має назву “У дзеркалі часу”. Той час спотворював багато облич, але Ваше обличчя постає без кривизни і деформації. Може, секрет у тому, що “час не спроможний убити людину, яка ніколи “не вбивала час” (Ірина Жиленко)? Який Ваш час?

Час – дуже близька мені філософська категорія, бо моя кандидатська дисертація була присвячена дослідженню часових назв в українській мові та й у докторській дисертації я головним чином спирався на темпоральну лексику. За однакового розуміння різними людьми часу загалом (час біжить, спливає, часу не вистачає, ще не настав той час, тратити, марнувати, упустити час тощо), у кожного він свій. Для багатьох сучасних людей час – це гроші, для мене час – найкращий лікар, що виліковує душевні й фізичні рани.

– Кажуть, що щастя – це вміння відчутти його миттєвість...

У радянський час найпоширенішою була думка, що щастя людини у праці. Можливо, що у праці, тільки якій? Не думаю, що щасливими були тисячі безневинно засуджених, що безоплатно працювали на сталінських будовах Сибіру, в копальнях Норильська чи Воркути. На мою думку, щастя людини в її внутрішній гармонії, коли все, що вона чинить по своїй волі чи за вказівкою збоку, узгоджується з її внутрішніми настановами, її переконаннями, її мораллю.

Від себе додамо: щастя і в тому, що з роками вартість зробленого зростає, що сучасники й послідовники вченого глибше вникають у суть його ідей. І від цього стає щасливішим наш Ювіляр зі своєю вищою свободою, із неповторним умінням бути там, де всі і як усі, і водночас залишатися собою. Він простий як вітер, невичерпний, як море, пам'яттю насичений, як земля.

Доля кидала йому під ноги великі колоди, але Вчитель ніколи не йшов проти сумління, ніколи не переступав межі, яку вмів собі поставити, оберігаючи ауру, яку творять Благородство, Інтелігентність, людська Порядність. Про таких казав мудрець: пан своїм рукам, друг своєї долі, слуга своєї совісті.

Вельмишановний Михайле Петровичу! Випромінюючи стільки світла, даруючи стільки добра, майте багато їх і у своєму житті. Нехай воно буде безкінечно довгим і щасливим. Нехай серце, сповнене великої любові до рідного слова і людей, святкує ще не один ювілей!

З глибокою повагою редколегія “Вісника КНЛУ. Серія Філологія”.

Розмову провела Галина Мінчак